

ISSN (Print)2616-6887
ISSN (Online) 2617-605X

ВЕСТНИК
ЕВРАЗИЙСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА
ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА

BULLETIN
of
L.N. GUMILYOV
EURASIAN NATIONAL
UNIVERSITY

Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ
ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES.
TURKOLOGY Series

Серия **ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ.**
ТЮРКОЛОГИЯ

№ 2 (127)/2019

1995 жылдан бастап шығады
Founded in 1995
Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады
Published 4 times a year
Выходит 4 раза в год

Нұр-Сұлтан, 2019
Nur-Sultan, 2019
Нур-Султан, 2019

Бас редакторы
Нургазина Р.А.
с.ғ.д., проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары
Бас редактордың орынбасары

Нечаева Е.Л., с.ғ.к., проф. (Қазақстан)
Әбішева М.М., т.ғ.к., доцент (Қазақстан)

Редакция алқасы

Абжаппарова Б.Ж.	т.ғ.д. (Қазақстан)
Азмуханова А.М.	т.ғ.к. (Қазақстан)
Анар Сомунгуоглу	доцент (Түркия)
Әбдуалиұлы Б.	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Әлібекұлы А.	ф.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Әлиева С.К.	т.ғ.к., проф. (Қазақстан)
Бирюков С.В.	с.ғ.д., проф. (Ресей)
Габдулина Б.А.	т.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Грегори Глиссон	PhD д-ры, проф. (Германия)
Дәркенов К.Г.	т.ғ.к. (Қазақстан)
Дронзина Т.	с.ғ.д., проф. (Болгария)
Дүйсембекова М.К.	с.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Жолдыбалына А.С.	PhD д-ры, доцент (Қазақстан)
Жолдасбекова А.Н.	с.ғ.к., проф. (Қазақстан)
Звонарева Л.У.	т.ғ.д., проф. (Ресей)
Зимони Иштван	проф. (Венгрия)
Ибраев Ш.	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ирфан Шахзад	PhD д-ры (Пакистан)
Каиржанов А.К.	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Кайыркен Т.З.	т.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Кожирова С.Б.	с.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Конкобаев К.	ф.ғ.к., проф. (Қырғыз Республикасы)
Копежанова Д.Е.	PhD д-ры, доцент (Қазақстан)
Ласлу Марац	PhD д-ры, проф. (Нидерланды)
Мандана Тишехьяр	PhD д-ры (Иран)
Невская И.А.	PhD д-ры (Германия)
Нұрбаев Ж.Е.	т.ғ.к. (Қазақстан)
Октай Танрисевер	PhD д-ры, проф. (Түркия)
Оспанова А.Н.	PhD д-ры, доцент (Қазақстан)
Пунит Гаур	PhD д-ры, проф. (Индия)
Пауло Ботта	PhD д-ры, проф. (Аргентина)
Рыстия И.С.	PhD д-ры (Қазақстан)
Сейт Али Авджу	PhD д-ры (Түркия)
Сомжүрек Б.Ж.	т.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Тәштемханова Р.М.	т.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Хасрет Чомак	PhD д-ры, проф. (Түркия)
Шаймердинова Н.Г.	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Сәтпаев к-сі, 2, 349 б.

Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-434)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген: Е.А. Изтелеуова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы.

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР, АЙМАҚТАНУ, ШЫҒЫСТАНУ, ТҮРКІТАНУ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМҚ

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде тіркелген. 25.05.18 ж. № 17125-

Ж -тіркеу куәлігі

Мерзімділігі: жылына 4 рет

Тиражы: 35 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: +7(7172)709-500

(ішкі 31-434)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief

Roza Nurtazina

Doctor of Political Sciences, Prof. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief
Deputy Editor-in-Chief

Yelena Nechayeva, Can. of Political Sciences, Prof. (Kazakhstan)

Madina Abisheva, Can. of Historical Sciences, Assoc.Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Bekzhan Abdualiuly	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Bibikhadisha Abzhapparova	Doctor of Historical Sciences (Kazakhstan)
Aiman Azmukhanova	Can. of Historical Sciences (Kazakhstan)
Akzhigit Alibekuly	Can. of Philology, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Saule Aliyeva	Can. of Historical Sciences, Prof (Kazakhstan)
Anar Somuncuoglu	Assoc.Prof. (Turkey)
Sergey Biryukov	Doctor of Political Sciences, Prof.(Russia)
Kurmangali Darkenov	Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Tatyana Dronzina	Doctor of Political Sciences, Prof.(Bulgaria)
Maira Dyussebekova	Can. of Political Sciences, Assoc.Prof.(Kazakhstan)
Bagysh Gabdulina	Can. of Historical Sciences, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Gregory Glisson	PhD, Prof. (Germany)
Hasret Çomak	PhD, Prof. (Turkey)
Shakir Ibrayev	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Irfan Shahzad	PhD (Pakistan)
Abai Kairzhanov	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Tursynkhan Kaiyrken	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Kadyraly Konkobayev	Can. of Philology, Prof. (Kyrgyzstan)
Svetlana Kozhirova	Doctor of Political Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Danagul Kopezhanova	PhD, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
László Marác	PhD, Prof. (Netherlands)
Mandana Tishehyar	PhD in International Studies (Iran)
Irina Nevskaya	PhD (Germany)
Zhaslan Nurbayev	Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan),
Aigerim Ospanova	PhD, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Oktay Tanrisever	PhD, Prof. (Turkey)
Punit Gaur	PhD, Prof. (India)
Paulo Botta	PhD, Prof. (Argentina)
Indira Rystina	PhD (Kazakhstan)
Seyit Ali Avcu	PhD (Turkey)
Baubek Somzhurek	Can. of Historical Sciences, Assoc.Prof.(Kazakhstan)
Raihan Tashtemkhanova	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Nurila Shaymerdinova	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Akbota Zholdasbekova	Can. of Political Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Alua Zholdybalina	PhD, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Lola Zvonareva	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Russia)
Zimonyi István	Prof. (Hungary)

Editorial address: 2, Satpayev str., of.349, Nur-Sultan city, Kazakhstan, 010008

Tel.: +7(7172) 709-500 (ext. 31-434)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Responsible secretary, computer layout: Yelena Izteleuova

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES. TURKOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of information and communication of Republic of Kazakhstan

Registration certificate No. 17125-Ж from 25.05.2018

Periodicity: 4 times a year

Circulation: 35 copies

Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Nur-Sultan, Kazakhstan 010008; tel.: +7(7172) 709-500 (ext.31-434)

© L.N.Gumilyov Eurasian National University

Главный редактор
Нургазина Р.А.
д.полит.н., проф. (Казахстан)

Зам. главного редактора
Зам. главного редактора

Нечаева Е.Л., к.полит.н., проф. (Казахстан)
Абишева М.М., к.ист.н., доцент (Казахстан)

Редакционная коллегия

Абдуалиулы Б.	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Абжаппарова Б.Ж.	д.ист.н. (Казахстан)
Азмуханова А.М.	к.ист.н. (Казахстан)
Алибекулы А.	к.ф.н., доцент(Казахстан)
Алиева С.К.	к.ист.н., проф. (Казахстан)
Анар Сомунгуоглу	доцент (Турция)
Бирюков С.В.	д.полит.н., проф. (Россия)
Габдулина Б.А.	к.ист.н., доцент (Казахстан)
Грегори Глиссон	д-р PhD, проф. (Германия)
Даркенов К.Г.	к.и.н. (Казахстан)
Дронзина Т.	д.полит.н., проф. (Болгария)
Дюсембекова М.К.	к.полит.н., доцент (Казахстан)
Жолдыбалина А.С.	д-р PhD, доцент (Казахстан)
Жолдасбекова А.Н.	к.полит.н., проф. (Казахстан)
Звонарева Л.У.	д.ист.н., проф. (Россия)
Зимони Иштван	проф. (Венгрия)
Ибраев Ш.	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ирфан Шахзад	д-р PhD (Пакистан)
Каиржанов А.К.	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Кайыркен Т.З.	д.ист.н., проф. (Казахстан)
Кожирова С.Б.	д.полит.н., проф. (Казахстан)
Конкобаев К.	к.ф.н., проф. (Кыргызстан)
Копежанова Д.Е.	д-р PhD, доцент (Казахстан)
Ласлу Марац	д-р PhD, проф. (Нидерланды)
Мандана Тишехьяр	д-р PhD (Иран)
Невская И.А.	д-р PhD (Германия)
Нурбаев Ж.Е.	к.и.н. (Казахстан)
Октай Танрисевер	д-р PhD, проф. (Турция)
Оспанова А.Н.	д-р PhD, доцент (Казахстан)
Пунит Гаур	д-р PhD, проф. (Индия)
Пауло Ботта	д-р PhD, проф. (Аргентина)
Рыстина И.С.	д-р PhD (Казахстан)
Сейт Али Авджу	д-р PhD (Турция)
Сомжурек Б.Ж.	к.ист.н., доцент (Казахстан)
Таштемханова Р.М.	д.ист.н., проф. (Казахстан)
Хасрет Чомак	д-р PhD, проф. (Турция)
Шаймердинова Н.Г.	д.ф.н., проф. (Казахстан)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Сатпаева, 2, каб. 349

Тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-434)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Ответственный секретарь, компьютерная верстка: Е.А. Изтелеуова

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева.
Серия: ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. ТЮРКОЛОГИЯ
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан
Регистрационное свидетельство № 17125-Ж от 25.05.18 г.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 35 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (вн.31-434)

© Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

МАЗМҰНЫ

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР

<i>Айтбаев Д.Е., Габдулина Б.А.</i> Үкіметтік емес сектордың мемлекет ісіне араласуының әлемдік тәжірибелері.....	10
<i>Арын Е.М., Арин Р.С.</i> Мемлекеттік орган мен қоғамның коммуникативті қатынасының институционалды негіздері: қалыптастырудың қазақстандық тәжірибесі.....	17
<i>Байсултанова К.Ш.</i> Қазіргі трансұлттық үдерістер және еліміздің ұлттық қауіпсіздігі.....	31
<i>Жанпейісова Қ.Д., Бюлегенова Б.Б., Габдулина Б.А.</i> Рухани жаңғыру процесіндегі қоғамның саяси мәдениетінің қалыптасуы мен дамуы.....	37
<i>Ли Ян</i> Шыңжаңдағы дін: тарих және қазіргі заман.....	45
<i>Насимов М.Ө.</i> Ұлттық сана және оның негізгі түсініктері.....	53
<i>Өтеғұлов О.Ж., Бюлегенова Б.Б., Шерьязданова Г.Р.</i> Ядролық баланс: таралу мен тежелу.....	61
<i>Тажибаяев Р.И.</i> АҚШ-тың Еуропа Одағына қатысты ұстанған саясаты.....	69

АЙМАҚТАНУ

<i>Мовкебаева Г.А., Бимагамбетова Ж.Т., Тоғузбаева А.К., Юрлова Д.А.</i> ЕО-ЕАЭС-СРЭБ: Еуразиялық кеңістіктегі энергетикалық саясатты дамытудағы акторлар мүдделері.....	86
<i>Шенин А.С., Оспанова А.Н., Изтелеуова Е.А.</i> АҚШ Ауғанстанда: Американдық истеблишменттегі ішкі консенсустық жоқтығы және түсініксіз перспективалар.....	93

ШЫҒЫСТАНУ

<i>Ахметова А.Т., Әлібекұлы А.</i> АСЕАН (ОШАЕА) мен Корея Республикасының экономикалық серіктестігі: даму үдерісі мен келешегі.....	99
<i>Еркін Ә.С., Абжаппарова Б.Ж.</i> Оңтүстік Кореяның сыбайлас жемқорлыққа қарсы «OPEN» бағдарламасы.....	109
<i>Ильясова З.С., Кенбаев Ш.О.</i> Араб ұлты метаэтникалық қоғамдастық ретінде.....	117
<i>Қунанбаева Г.А., Кайыркен Т.З.</i> Шыңжаң өлкесіндегі буддизм ескерткіштері және оларды зерттеудегі қытай тарихнамасы.....	126
<i>Құрманғали Г.Қ.</i> Судан мәдениетіндегі туризмнің орны: тарихы мен қазіргі жағдайы.....	134
<i>Таирова Н.Р.</i> «Цифрлы Қазақстан» және «Цифрлы Жібек Жолының» жүзеге асырылуы. Бір шынжырдың түйіні: киберқауіпсіздіктің мәселелері.....	142

ТҮРКІТАНУ

<i>Әбдуәли Б.</i> Қазақ тіліндегі Ә дыбысының шығу тарихы.....	151
<i>Алимбеков Р.Ж.</i> Тарихи деректердегі Қорқыт және оның дәуірі.....	157
<i>Бастамитова А.Т.</i> Түркі халықтарының жылқыға байланысты дәстүрлі ойындары.....	165
<i>Қусаинова А.Б.</i> Түркі тілдеріндегі «итке» қатысты паремиялардың ерекшеліктері.....	172
<i>Сайтұлла Моллақаназатұлы</i> Қарахан мемлекеті тұсындағы алғашқы Құран аудармасы.....	177
<i>Ярыгин С.А., Каликов Р.К.</i> Қазақстандағы ноғайлықтардың тарихының негізгі кезеңдері.....	185

CONTENTS

POLITICAL SCIENCE

<i>Aitbayev D.E., Gabdulina B.A.</i> Global experience of non-government sector participation in public affairs.....	10
<i>Aryn Y.M., Aryn R.S.</i> Institutional Fundamentals of Communicative Relations of State Bodies and Society: Experience of Kazakhstan.....	17
<i>Baisultanova Ch.K.</i> Modern Transnational Processes and National Security of the Country.....	31
<i>Zhanpeïssova K.D., Byulegenova B.B., Gabdulina B.A.</i> The formation and development of political culture in the process of spiritual revival of society.....	37
<i>Li Yang</i> Religion in Xinjiang: history and present.....	45
<i>Nassimov M.O.</i> National consciousness and its main concepts.....	53
<i>Otegulov O.J., Byulegenova B.B., Sheryzdanova G.R.</i> Nuclear Balance: Spread and Deterrence.....	61
<i>Tazhibayev R.I.</i> US policy towards the European Union.....	69

REGIONAL STUDIES

<i>Movkebayeva G.A., Bimagambetova Zh.T., Toguzbayeva A.K., Yurlova D.A.</i> Connecting EU-EAEU-SREB: interests of actors in development of energy policy on the Eurasian space.....	86
<i>Shenin A.S., Ospanova A.N., Izteleuova Ye.A.</i> US in Afghanistan: Unclear Perspectives and Lack of Consensus within the American Establishment.....	93

ORIENTAL STUDIES

<i>Akhmetova A.T., Alibekuly A.</i> Economic cooperation between ASEAN and Republic of Korea: development process and prospects.....	99
<i>Yerkin A., Abzhapparova B.</i> South Korean anti-corruption program «OPEN».....	109
<i>Ilyassova Z.S., Kenbayev Sh.O.</i> The Arab nation as a meta-ethnic community.....	117
<i>Kunanbayeva G.A., Kairken T.Z.</i> Buddhist monuments in the Xinjiang region and the historiography of their study.....	126
<i>Kurmangali G.K.</i> The Role of Tourism in Sudanese Culture: History and the Contemporary Position.....	134
<i>Tairova N.R.</i> «Digital Kazakhstan» and «Digital realization of Silk way» - main links of one chain: problems of cyber security.....	142

TURKOLOGY

<i>Abdualiuly B.</i> The history of sound ə (ä) in the Kazakh language.....	151
<i>Alimbekov R.Zh.</i> Korkut and his era in historical sources.....	157
<i>Bastamitova A.</i> Horse traditional games of Turkic peoples.....	165
<i>Kussainova A.B.</i> Features of paremia on the basis “dog” in Turkic languages.....	172
<i>Saipulla Mollakanagatuly</i> The first translation of the Koran in the Karakhanid state.....	177
<i>Yarygin S.A., Kalikov R.K.</i> The main phases of the earliest Nogais’ history in Kazakhstan.....	185

СОДЕРЖАНИЕ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

<i>Айтбаев Д.Е., Габдулина Б.А.</i> Мировой опыт участия неправительственного сектора в государственных делах.....	10
<i>Арын Е.М., Арын Р.С.</i> Институциональные основы коммуникативных отношений государственных органов и общества: казахстанская практика конструирования.....	17
<i>Байсултанова К.Ч.</i> Современные транснациональные процессы и национальная безопасность страны.....	31
<i>Жанпейісова К.Д., Бюлегенова Б.Б., Габдулина Б.А.</i> Становление и развитие политической культуры в процессе духовного возрождения общества.....	37
<i>Ли Ян</i> Религия в Синьцзяне: история и современность.....	45
<i>Насимов М.О.</i> Национальное сознание и ее основные понятия.....	53
<i>Өтегүлов О.Ж., Бюлегенова Б.Б., Шерьязданова Г.Р.</i> Ядерный баланс: распространение и сдерживание.....	61
<i>Тажибаяев Р.И.</i> Политика США по отношению к Европейскому Союзу.....	69

РЕГИОНОВЕДЕНИЕ

<i>Мовкебаева Г.А., Бимагамбетова Ж.Т., Тогузбаева А.К., Юрлова Д.А.</i> Сопряжение ЕС-ЕАЭС-ЭПШП: интересы акторов в развитии энергетической политики на евразийском пространстве.....	86
<i>Шенин А.С., Оспанова А.Н., Изтелеуова Е.А.</i> США в Афганистане: неясные перспективы и отсутствие консенсуса внутри американского истеблишмента.....	93

ВОСТОКОВЕДЕНИЕ

<i>Ахметова А. Т., Әлібекұлы А.</i> Экономическое сотрудничество АСЕАН и Республики Корея: процесс развития и перспективы.....	99
<i>Еркін Ә.С., Абжаппарова Б.Ж.</i> Южнокорейская антикоррупционная программа «OPEN».....	109
<i>Ильясова З.С., Кенбаев Ш.О.</i> Арабская нация как метаэтническая общность.....	117
<i>Кунанбаева Г.А., Кайыркен Т.З.</i> Буддийские памятники в Синьцзянском крае и историография их изучения.....	126
<i>Құрманғали Г.Қ.</i> Место туризма в суданской культуре: история и современное состояние.....	134
<i>Таирова Н.Р.</i> «Цифровой Казахстан» и «реализация цифрового Шёлкового пути» - звенья одной цепи: проблемы кибербезопасности.....	142

ТЮРКОЛОГИЯ

<i>Абдуалиулы Б.</i> История возникновения звука ә (ä) в казахском языке.....	151
<i>Алимбеков Р. Ж.</i> Коркыт и его эпоха в исторических источниках.....	157
<i>Бастамитова А.Т.</i> Конные традиционные игры тюркских народов.....	165
<i>Қусаинова А.Б.</i> Особенности паремий, относящихся к понятию «собака» в тюркских языках.....	172
<i>Сайпулла Моллаканатаулы</i> Первый перевод Корана в Караханидском государстве.....	177
<i>Ярыгин С.А., Каликов Р.К.</i> Основные этапы ранней истории ногайцев в Казахстане.....	185

КОЛОНКА РЕДАКТОРА

Журнал «Вестник Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева» издается с 1995 года. В 2018 году, в результате его реорганизации, были сформированы 12 самостоятельных научных направлений - серий журнала.

Серия «Политические науки. Регионоведение. Востоковедение. Тюркология» научного журнала «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева» выходит с 2018 года и является самостоятельным журналом со своим регистрационным номером, полученным в Министерстве информации и коммуникации РК, а также печатным и онлайн номерами ISSN.

Редакция видит миссию журнала в распространении информации об исследованиях в области социально-гуманитарных наук, способствующей процессу интеграции научных знаний и формированию мировоззрения управленцев новой формации, информационной и методической поддержке вовлеченных в издательский процесс авторов, редакторов, читателей, научных обществ и других заинтересованных лиц и организаций.

В нашей серии освещаются результаты фундаментальных и прикладных исследований, направленных на изучение системы мировой и региональной политики, внутренней и внешней политики современного Казахстана, государственного управления, социально-экономического развития, актуальных вопросов политической науки, истории и теории международных отношений, международной безопасности, мировых интеграционных процессов, проблем комплексного регионоведения и сравнительного страноведения, политических аспектов международных конфликтов, публичной дипломатии и т.д.

Пул авторов журнала географически разнообразен. Среди отечественных авторов, наряду с представителями высших учебных заведений Нур-Султана и Алматы, на страницах журнала выступают исследователи и преподаватели практически всех региональных политологических центров страны, в том числе университетов и институтов, таких как Евразийский научно-исследовательский институт, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Международный казахско-турецкий университет имени Х.А. Яссави, Карагандинский государственный университет имени Е.А. Букетова, Академия государственного управления при Президенте РК, Карагандинская академия МВД РК, Казахский агротехнический университет им. С. Сейфуллина, Университет С. Демиреля, Чжэцзянский университет, АО «Өрлеу», Университет Центральной Флориды, Институт Евразийской интеграции, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Институт мировых цивилизаций, Павлодарский государственный университет им. С.Торайгырова, Франкфуртский университет, Национальный университет обороны имени Первого Президента и др. Иностранных авторов представляют исследователи из таких стран, как США, Китай, Индия, Германия, Россия, Турция и др.

В состав редколлегии журнала входит 12 докторов политических, исторических и филологических наук, 12 кандидатов политических, исторических и философских наук и 14 PhD, которые представляют такие страны, как Россия, Кыргызстан, Германия, Нидерланды, Турция, Болгария, Венгрия, Пакистан, Индия, Аргентина.

За полтора года в пяти номерах журнала опубликовано 79 статей. Выходу в свет второго номера журнала за 2019 год, как и всех предыдущих выпусков, предшествовала серьезная и напряженная работа отдела научных изданий и редакционной коллегии.

Правила подготовки научных статей и условия их опубликования в выпусках нашей серии помещены на сайте журнала <http://bulpolit.enu.kz/>. Независимое рецензирование поступающих рукописей научных статей организуют заместители главного редактора. Редакционная коллегия играет существенную роль в повышении качества публикаций и предотвращении случаев нарушения исследовательской и публикационной этики. Все статьи проходят процедуру проверки рукописи на предмет самостоятельности

выполнения через систему автоматической проверки на плагиат. Публикацию каждой статьи сопровождают аннотации на казахском, русском и английском языках. Тексты статей редактируются и корректируются.

Решение о публикации или отклонении статей редакционная коллегия принимает, основываясь на рецензии, а также исходя из тематических планов и приоритетов на ближайшие выпуски и степени загруженности редакционного портфеля. Срочность публикации материалов, принятых к рассмотрению, авторам не гарантируется. При отклонении статьи автору направляется мотивированное заключение с изложением оснований для отказа в публикации.

Начиная с данного номера, мы помещаем в журнал «Колонку редактора», которая будет отражать наиболее актуальные вопросы и стратегические задачи издания, а также рекомендации главного редактора серии «Политические науки. Регионоведение. Востоковедение. Тюркология».

Напоминаем авторам о том, что правила и условия подготовки научных статей надо знать и твердо им следовать. Критерии для публикации научных статей помещаются в каждом номере журнала, также они имеются на сайте ЕНУ им. Л.Н. Гумилева. Следование данным правилам, в том числе требованиям по техническому, методологическому и библиографическому оформлению, не только ускоряет и улучшает процесс рецензирования и редактирования, но и сокращает необходимость дополнительной переписки с авторами и предоставления телефонных разъяснений со стороны наших менеджеров.

Отдел научных изданий и редакционная коллегия систематически совершенствуют данный проект и осуществляют политику поступательного развития журнала с перспективой включения его в базы данных Scopus и Web of Science.

Отметим, что Серия «Политические науки. Регионоведение. Востоковедение. Тюркология» входит в перечень научных изданий, рекомендуемых Комитетом по контролю в сфере образования и науки МОН РК для публикации основных результатов научной деятельности, в каталог Национальной академической библиотеки Республики Казахстан. Начиная с третьего номера 2018 года, каждой статье присваивается идентификатор цифрового объекта DOI.

Для дальнейшего продвижения журнала в глобальное пространство научной информации редакционной коллегии необходимо проводить работу по расширению географического разнообразия авторов и обращать особое внимание на качество статей. Согласно рекомендациям по развитию научных журналов компании Clarivate Analytics редколлегия журнала должна приглашать к публикации специалистов, работающих в разных научно-исследовательских организациях, ученых, молодых исследователей из зарубежных стран.

Редакция нашего издания приглашает авторов к публикации результатов своих исследований на страницах журнала «Вестник Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. Серия Политические науки. Регионоведение. Востоковедение. Тюркология». Данная возможность предоставляется как преподавателям вузов и научным сотрудникам, так и магистрантам, докторантам

*С уважением, главный редактор,
доктор политических наук,
профессор ЕНУ им.Л.Н.Гумилева
Нуртазина Р.А.*

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Саяси ғылымдар. Аймақтану. Шығыстану. Түркітану сериясы, № 2 (127)/2019, с. 172-176
<http://bulpolit.enu.kz/>; E-mail: vest_polit@enu.kz

XҒТАР 16.21.49

А.Б. Кусаинова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
(E-mail: aygerim.kussainova@yandex.ru)

Түркі тілдеріндегі «итке» қатысты паремиялардың ерекшеліктері

Аңдатпа. Бұл мақалада үй жануары «итті» сипаттайтын паремия ерекшеліктері қарастырылады. Зерттеудің мақсаты жануарлар әлемі интерпретациясын адамзат мәдениетінде, атап айтқанда түркі халықтары мәдениеттерінде, фразеологизмдер мен мақал-мәтелдер негізінде айқындау. Мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестер құнды лингвистикалық мұра болып табылады, себебі ол халықтың мәдени және тарихи көзқарасын, олардың мәдениетін, салт-дәстүрін көрсетеді. Жануарлар атауы адамды әртүрлі қырларынан, яғни мінез-құлқы, жүріс-тұрысы, келбеті, ой-қабілеті жағынан сипаттай алады. Ит ежелден бері адамға жақын жануар, оның мінез-құлқы мен сыртқы көрінісі адамның қасиеттерін сипаттайтын метафора ретінде қолданыла бастады. Түркі мәдениетінде ит жағымды, сондай-ақ жағымсыз қасиеттерді көрсетеді. Талдау жасалған тілдердегі иттің ауыспалы мағынада қолданылуындағы мәдениеттанулық ұқсастықтары мен ерекшеліктері, сондай-ақ олардың қаншалықты дәрежеде ұқсас немесе ерекше екендігі ашық көрсетіледі.

Түйін сөздер: ит, мақал-мәтел, наным-сенім, тұрақты сөз тіркесі, дүниетаным, түркі тілдері

<https://doi.org/10.32523/2616-6887/2019-127-2-172-176>

Халықтың ұлттық болмысы, менталитеті, дүниетанымы, өмір сүру салты, әдет-ғұрпының айқын көрінісі тілде қалыптасқан тұрақты тіркестер мен паремиялогиялық қорда айшықталып, сақталады, баға жетпес рухани құндылық ретінде ұрпақтан ұрпаққа беріліп отырады. Мақал-мәтелдердің мағынасында адамдардың қоғамдағы мінез-құлқы мен стереотипі, өмір шындығы көрінеді. Адамның мінезін, сыртқы келбетін, көңіл-күйін сипаттауда түркі тілдеріндегі ит атауына қатысты тұрақты тіркестер, әсіресе мақал-мәтелдер көптеп кездеседі.

Аңыз бойынша ит – алғаш адам баласының күркесіне, жағып отырған от басына бірінші болып келген, оған үйірсек болып, қолға үйренген жабайы хайуандардың бірі. Ол үйрене келе, адамға сенімді серік, таптырмайтын көмекші болды [1, 339 б.].

Ит – үй күзету, мал бағуға бейімделген асыранды үй хайуаны. Қазақ өмірінде иттің мәні – аса зор: ол - үй, аула маңына, мал қорасына білдірмей жақындап келе жатқан адамды, малды торып жүрген жыртқыш аңдарды, басқа да қауіп-қатерді алыстан, алдын ала сезіп, үруі арқылы иесіне күндіз-түні бірдей хабарлап отыруымен қымбат [2, 342 б.]. Демек, «Жақсы ит малға серік» «Ел жатпай ит тынбас» бұл мақал татар тілінде де кездеседі: «İl yatmıy ęt tınmas», «Ит – адамның құлағы», «Ит иесіне үруімен жағады», «Жақсы ит иесінің көзі, құлағы» деген мақалдар иттің осындай қасиетіне айтылған. Өзбек тілінде де осындай мақалдар кездеседі: «El tinsä häm, it tınmäs (Халыққа рахат болса да ит тынбайды)».

Сонымен қатар, ит – аң аулауға немесе аңға салуға үйретілген үй хайуаны. Иттің бұл қасиетіне қатысты туындаған мынадай тұрақты сөз тіркестері кездеседі: «Ит жүгірту» – қазақ халқының аңшылық өнерінде көне заманнан күні бүгінге дейін өте көп қолданылатын әдістердің бірі. Аңшылықтың бұл түрінде негізінен денесі сидам, қуса жететін жүйрік әрі өжет, ұстағаннан айрылмайтын тазылар пайдаланылады. Ит жүгірту тәсілімен аңшылар қоян, түлкі т.б. ұсақ аңдармен қатар кейде қасқыр, аю, елік, қарақұйрық т.б. ірі аңдарды да ала береді [1, 342 б.]. «Ит жүгіртіп, құс салу» - аңшылықпен шұғылдану, қазақ даласында

қалыптасқан дәстүрлі сауық-сайран салу. Ел ішінде сәлем де, Замандас, құрбы, теңдерге. Ит жүгіртіп, құс салған, Найза ұстаған ерлерге [3, 237 б.].

«Ит» туралы ертедегі түркі жазба ескерткіштерінен мәлім. Ит көне түркі сөздігінде *it*, *köräk* [4, 221, 317 б.]. М. Қашқари еңбегінде итке қатысты Ысырған ыт – қабаған ит; құтұз ит – құтырған ит; барақ ит, жүндес ит; және де қанчық – қаншық, яғни ұрғашы ит [5, 189, 422 б.] және тайған-тазы, алғыр ит [6, 238 б.] деген түрлері кездеседі. Барақ ит туралы түріктерде аңыз бар. Сол аңыз бойынша, бүркіт қартайғанда, екі жұмыртқа тауып, соларды басады. Сол жұмыртқалардың бірінен барақ шығады екен. Иттердің ең ұшқыр, алғыры, аңшы итінің ең мықтысы осы барақ иттер болады екен [5, 435 б.]. Сондай-ақ, М. Қашқари сөздігінде итке байланысты бірнеше мақал-мәтелдер берілген: «Ытқа ұвұт етсә ұлдаң иемәс – Итке ұят кірсе, ұлтан жемес (Итке ұят берсе, ұлтанды жаламас)». Бұл мақал ар-ұятты сақтауға шақырып, адамды жайсыз істерден қайтару, сақтандыру мақсатында айтылады [5, 146 б.]. «Құл иағы ыт бөрі – Құл – дұшпан, ит – бөрі». Ол қолынан келсе иесінің малын алып, сәтін тауып қашып кеткісі келіп тұрады. Ит те тегінен, үй-жай үшін бөрі. Өйткені ол да жейтін нәрсе тапса, одан өзін тия алмайды [5, 395 б.]. «Құдзұғда сув бар ит бұрны тегмес – Құдықта су бар, ит мұрны тимес». Бұл мақал қалаған іске қолы жетпеген, яғни біреудің қолындағы асқа көзі түсіп, сұқтанып, бірақ қолы жетпейтін адамға қатысты айтылады [5, 432 б.]. Жырда да кездеседі: «Малды көріп, көрмей жақын-жуықты, Иттей қыңыр қарар қандас туысқа». Адамдардың арасындағы опасыздықты меңзеп, опасыздың көбейіп кеткеніне налып айтқан: Жақын-жуық, туғандарын көрмейді, ағайындарына қарамайды. Дүние, малды ғана көріп, соған пейілі бұзылып, қызғанған ит секілді, өз туыстарына да қыңырайып қарайды [6, 238 б.].

Қазақ итті қатты қадірлейді. Сондықтан да халық арасында: «Ит – ырыс», «Итің жақсы болса – ырысың, Көршің жақсы болса – тынысың», «Итті тепкен ырысты тебеді», «Итті иесімен қина» деген мақал-мәтелдер бар. Татар тілінде: «*Ėtnĕ iyese bĕlen qıuна* (Итті иесімен қина) ». «Хужаға ярайым тиһәң, этен макта (Иесіне жағамын десең, итін макта) ».

Сондай-ақ, ит әр қазаққа мәлім қазақ халқында қасиетті саналатын жеті қазынаның бірі. Ертеде қазақ даласында қой шаруашылығының тез дамуы малшының табиғи серігі – итті ерекше қастерлеуді талап еткен. «Қой баға білген иттің құны сол заманда ер-тұрманы сай сәйгүлікпен тең түскен» [1, 345 б.].

Қазақ халқы итті жағымсыз эмоциямен де ассоциациялайды, яғни иттің жаман қылықтары мен қасиеттерін де ашық айтып, оны адамның мінезімен, өмірде кездесетін кейбір жағдайлармен салыстырып отырса керек. Мысал келтіре кетсек, Ит мінез деген тіркес аяқ астынан бүлінетін, шырт етпе, томырық, жағымсыз мінезді адамға қатысты айтылады [1, 341 б.]. Қазақ әдеби тілінің сөздігінде жаман мінезді адамды итке теңеп, бірнеше түсініктеме берген: 1. Қас жау, жауыз, қараниет адам. Шүбә жоқ жауыз жауды біз жеңеміз, Сазайын Гитлер иттің біз береміз. Қанқұйлы фашистерді күл-талқан қып, Орнатып бейбітшілік гүлденеміз (Қ. Әзірбаев, Таңд. шығ.). – Ендеше Қодарыңды ойға алалық Мен бе едім сол иттіңнен кем боларлық («Қозы Көрпеш» [7, 357 б.]). 2. Надан, түк көрмеген тоғышар адам. Қулық саумақ, көз сүзіп, тіленіп адам саумақ – өнерсіз иттің ісі (Абай, Таңд. жин.). Ит боп өлмей, Дәріс алмай әр аңнан, Адам болып өлу үшін жаралған. Бірақ соны түсінбейді қайтесің! (Қ. Мырзалиев, Мәңгі майдан) [7, 357 б.]. 3. Құр бос жүрген, қолынан еш нәрсе келмейтін, ісінен сөзі көп адам. Сен – ауылда үрген көпек ит, Мен – азулы арлан бөрі едім (Қашаған // Ақберен). Айтқаның Серікбай ғой! Ол иттіңді бұл ауыл көрмегелі алты ай болды ма, немене? Қайда тентіп жүргенін білген кісі көргем жоқ (М. Әуезов, Абай жолы) [7, 358 б.]. 4. Керітартпа, көре алмайтын, біреуге ор қазғыш, қаскөй адам. Иесіне ит абаласа – сол жаман, Сүрінгенді табаласа - сол жаман. Қзгелерден төмен тұрған ағайын Өзін биік бағаласа - сол жаман! (Қ. Мырзалиев, Мәңгі майдан). 5. Бір адамды жақтырмағанда немесе одан әбден қорлық көріп зәрезап болғанда оған қарата айтылатын жек көру сөзі. Жасымнан

ел аралап көп жүріп ем, Көрмедім келін иттен қара желін. Тектіден қарап жүріп қыз алма-саң, әрқашан жақсы ат бермес мұндай келін (Үске Торқаұлы // XX ғ. қаз. поэз.).

«Ит иттігін қылмай қоймас», яғни жоғарыда айтып өткеніміздей, итке тән жақсы қасиеттерімен қатар оның жаман әдеттері де бар. М. Қашқари сөздігінде «Ыт ысырмас, ат тепмес теме – Ит қапсас, ат теппес деме». Өйткені бұл олардың жаратылысынан біткен қылық [5, 211 б.]. Ит құтырса тіпті иесін де қауып алуы әбден мүмкін. Сол сияқты кейбір қасиетсіз адамдардың да осылайша жаман қылық көрсету әдетін аңғартады. Қарашай-балқар тілінде: Ат урмаз деме, ит қыпмаз деме, татар тілінде: «Ët ёtlёgёn itmi tora almıy, Ёt ёtlёgёn itmese, ёёё kёgerёr, Ёt bёlen ёt bulma». Өзбекше: «Їt itlikni qılmaу qоuмаydi» (Ит иттігін қылмай қоймайды), «Їt qutursa, egasini qоraғ» (Ит құтырса иесін қабады).

Мақал-мәтелдердің арасында кездесетін Ақмолла ақын жазған: «Ақсақ ит жатып үреді». Бұл жерде адамға қаратып айтылса керек, яғни жаман адам жамандығын жасамай қоймайды. Бұл әдетіне айналған іс болса керек. Мақтамас адамды адам – көре алмаса, Ақсақ ит жатып үрер жүре алмаса, Аузына топырақ толып, сонда тоқтар, Өзірейіл ісін келіп тамамдамаса (Ақмолла ақын, Күндер) [8, 521 б.]. Бұл мақал татар тілінде де кездеседі: «Ақсақ ёt yёgі almasa уatıр ёgёr». Өзбек тілінде: «Їt qarisa, уatғan jаyıdan hurıydi» (Ит қартайғанда жатып үреді). Аузына не келсе соны сөйлеп, өз сөзіне ие бола алмайтын адамдарды шәуілдеген итке теңейді.

«Ит жалдаған суға кетеді» адамгершілік қасиеті, жауапкершілігі, ісінің берекесі жоқ адамға сеніп, іс жасауға болмайды, әйтпесе пәлесіне ұшырап, жасаған ісің сәтсіздікпен аяқталады. Бұл мақала башқұрт тілінде де кездеседі: «Эт яллаған кисеу кисмәс». Бұған ұқсас тағы мақал: «Итке артқан қос жолда қалар, Нарға артқан қос елге барар». Итке артқан қостың жолда қалуы – оның осалдығына, күш-қуатының аз, нашарлығына, сенімсіздігіне байланысты болса, нарға артқан қостың барар жеріне тұтас жетуі – оның қайраты мен төзімділігіне байланысты. Ал адамға қатысты айтатын болсақ, тексіз, жетесіз кісіге ел билеуді, оған жауапкершілік артып, сенуге болмайды. Себебі ондай адам елді тұйыққа апарып тірейді; сондықтан да ондай жауапты әрі қиын істі шыдамды, белі мықты нар тәрізді ер-азаматтың мойнына артқан жөн [2, 344 б.]. «Ит те киіміне қарап үреді», кейбір адамдар адамды киген киіміне қарап бағалайды. Мұздай болып киініп алған адамға құрмет көрсетуге тырысады. Татар тілінде: «Тунı уамаıı ёt қаба» (Көйлегі нашар адамды ит қабады). Башқұртша: «Эт йүгереген төлкө һөймәс» (Ит көрінген, яғни кез келген түлкіні ұнатпайды). «Ауыл итінің құйрығы қайқы», «Өз көшесінде ит те жолбарыс», өз жерінде, өз үйінде кімде болмасын өзін қожа етіп есептейді. Башқұрт тілінде де бұндай мақал бар: «Эт ояһында көслө», татар тілінде: «Avıl ёtёnёñ qоuғıgı уıғarı».

«Иттің боғы дәрі болса, дарияға тышар», бұл мақал татар тілінде: «Ёtnёñ tizegё darı bulsa, koуıga tışka ёғar» (Иттің боғы дәрі болса, құдыққа тышар). Кей адамдар ісің түсіп, қандай да бір қажеттілікпен өтініш жасаған кезде, әлдеқандай болып, қолынан келетін жақсылығын істемей, керісінше, кері тартып ат-тонын ала қашады. Бұл мақал сондай адамдарға қатысты айтылған.

Итке қатысты қазақ халқы арасында наным-сенімдер де өте жиі кездеседі. Жаңа босанған әйелге үйге кіріп кеткен итке «кет!» деп, қуып шығуға болмайды. Егер олай айтып, қуған жағдайда әйелдің тісі түсіп қалады деген сенім бар. Иттің басынан теппе, себебі ырысың кетеді. Жоғарыда айтып кеткеніміздей, ит адамның адал досы, үйдің күзетшісі ретінде танылып, жеті қазынаның бірі болып есептелгендіктен, оның басынан аяқпен тебуді итті қорлау, өз ырысыңды өзің теуіп кетіру деп санаудан туған сенім. Ит ұлыса жамандық болады деп сенген қазақ. «Күн тұтылады, жер сілкінеді, жаугершілік болады, ел басына лаң келеді» дер жаманшылыққа жорыған. Сол себепті аспанға қарап отырған итті көрген кезде, не болмаса дауысын естігенде, «Қой-ей, өз басыңа көрінгір! Кет!» деп, қуып жібереді [3, 361б.].

Түріктердің сенімінде ит туралы мынадай наным-сенімдер кездеседі: köpek havaya doğru ulursa kendine; yere doğru ulursa sahibinin başına bir iş gelir (ит ауаға қарап ұлыса өз басына, жерге қарап ұлыса иесінің басына бір бәле келеді). Ezan okunurken köpeğin uluması iyü yorulmaz (дұға оқылған уақытта иттің ұлығаны жақсылыққа жорылмайды) [9, 57 б.].

Түркі халықтарының ат қою рәсімінде де наным-сенімнің көрініс тапқанын байқаймыз. Мәселен, егер нәресте туа салысымен шетінеп кете берген жағдайда, алтайлықтарда ер балаға it ködön («ит көтен») деген ат қойылған. Ал солтүстік чуваштарда, егер әйелде ешбір бала тірі қалмаған жағдайда, жаңа туылған нәрестеге Модка («Қара ит») деген есім берген. Осындай есіммен бала өмір сүреді деп түсінген. Халықтың сенімі бойынша бұндай атаулардың сиқырлы күші бар және ол балалардың өмірін сақтап қалады деп есептеген. Сонымен қатар, көне түріктердің әдеті бойынша нәрестенің жанынан зұлым күштерді қуу мақсатында, балаға туғаннан кейін қырық күн өткен соң it kojlek («ит көйлек») кигізген.

Түркі тілдеріндегі итке қатысты паремиялардың ауыспалы мағына жүйесінде ортақ ұқсастықтарымен қатар, ерекшеліктерінің де бар екенін көреміз.

Әдебиеттер тізімі

1. Қайдар Ә. Қазақтар ана тілі әлемінде: (этнолингвистикалық сөздік). III том. Табиғат. - Алматы: Сардар, 2013. – 608 б.
2. Қайдар Ә. Халық даналығы. - Алматы: Тоғанай, 2004. - 560 б.
3. Кеңесбаев І. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. - Алматы: Ғылым, 1977. – 711 б.
4. Древнетюркский словарь. Ред. В.М.Наделяев, Д.М.Насилов, Э.Р.Тенишев, А.М.Щербак. - Л: «Наука», 1969. – 678 с.
5. Махмұт Қашқари Түрік сөздігі: (Диуани лұғат-ит-түрік): 1 том / Қазақ тіліне аударған А. Егеубай. - Алматы: Хант, 1997. – 590 б.
6. Махмұт Қашқари Түрік сөздігі: (Диуани лұғат-ит-түрік): 3 том / Қазақ тіліне аударған А. Егеубай. - Алматы: Хант, 199. – 596 б.
7. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 7-том.- Алматы: Арыс, 2007. - 752 б.
8. Сөз мәйегі (қазақ мақал-мәтелдері). - Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2007. – 552 б.
9. Adem Yıldız Hayvanlarla ilgili efsaneler // Yüksek lisans tezi. -Konya, 2002.

А.Б. Кусаинова

Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Особенности паремий, относящихся к понятию «собака» в тюркских языках

Аннотация. Данная статья посвящена рассмотрению особенностей паремий, представляющих домашнее животное «собака». Целью в рамках предпринятого исследования является изучение интерпретации мира животных в человеческой культуре, а именно в тюркских культурах, на материале фразеологизмов, пословиц и поговорок. Пословицы и фразеологический состав языка представляют собой весьма ценное лингвистическое наследие, потому что именно в нем отражаются культурно-историческое мировоззрение народа, его культура, обычаи, традиции. Животные могут характеризовать человека с абсолютно разных сторон: черты характера, поступки, поведение, внешний вид, умственные способности. Собака это животное, которое с древнейших времен находится рядом с человеком, ее поведение и внешний вид стали использоваться в качестве метафор для характеристики человеческих качеств. В тюркских культурах собака олицетворяет и положительные, и отрицательные качества. Рассмотрены с культуроведческой стороны переносные значения качеств собаки в анализируемых языках, в том числе степень их сходства и особенности.

Ключевые слова: собака, пословица, верование, фразеологизм, мировоззрение, тюркские языки.

A.B. Kussainova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Features of paremia on the basis “dog” in Turkic languages

Abstract. This article focuses on the characteristics of paremias representing the pet “dog.” The goal of the undertaken research is to study the interpretation of the animal world in human culture, namely in Turkic cultures, on the basis of phraseological units, proverbs and sayings. Proverbs and phraseological composition of the language is a very valuable linguistic heritage, because it reflects the cultural and historical outlook of the people, their culture, customs, and traditions. Animals can characterize a person from completely different sides: character traits, actions, behavior, appearance, mental abilities. A dog is an animal that since ancient times has been close to a person, its behavior and appearance have been used as metaphors for characterizing human qualities. In Turkic cultures, a dog personifies both positive and negative qualities. From the cultural side, the portable values of the qualities of a dog in the analyzed languages, including the degree of their similarity and features, are considered.

Keywords: dog, proverbs, belief, idiom, worldview, Turkic languages.

References

1. Kaidar A. Qazaqtar ana tili aleminde: (etnolingvistikalıq sozdik). III tom. [Kazakhs in the world of their native language: (ethnolinguistic dictionary)]. (Sardar, Almaty, 2013)
2. Kaidar A. Halyq danalygy [Folk wisdom] (Toganai, Almaty, 2004).
3. Kenesbaev I. Qazaq tilinin frazeologijalyq sozdigi. [The kazakh language’s phraseology dictionary] (Almaty, 1977).
4. Drevnetyurkski slovar’. [Old Turkic dictionary]. Red. V.M.Nadelyaev, D.M.Nasilov, E.R.Tenishev, A.M.Sherbak. (Nauka, Leningrad, 1969).
5. Kashkari M.. Tүrik sözdigi 1. [Turkic dictionary]. (Almaty, 1997).
6. M. Қашқари. Түрик sözdigi 3. [Turkic dictionary]. (Almaty, 1998).
7. Qazaq adebi tilinin sozdigi. 7-tom. [Kazakh literary language dictionary]. (Arys, Almaty, 2007)
8. Soz maiegi. [The word flakes] (Almaty, 2007).
9. Adem Ildiz. Haivanlarla ilgili efsaneler, Yüksek lisans tezi. [The Legends about animals / master thesis] (Konya, 2002).

Автор туралы мәлімет:

Кусаинова А.Б. – түркітану кафедрасының 6D021200 – Түркітану мамандығы бойынша 3 курс докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш. 2, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Kussainova A.B. – PhD Student of the 3 course of the specialty 6D021200 - Turkology, Department of Turkology, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str.2, Nur-Sultan, Kazakhstan.

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Саяси ғылымдар. Аймақтану. Шығыстану. Түркітану сериясы»
журналында мақала жариялау ережесі**

1. Журнал мақсаты. Саяси ғылымдар, аймақтану, шығыстану, түркітану салалары бойынша мұқият тексеруден өткен ғылыми құндылығы бар мақалалар жариялау.

2. Журналда мақала жариялаушы автор мақаланың қол қойылған бір дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 349 кабинет) және vest_polit@enu.kz электрондық поштасына Word форматындағы нұсқаларын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет.

Мақалалар *қазақ, орыс, ағылшын, араб, түрік* тілдерінде қабылданады.

3. Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісімін, шетел тіліне аударылып қайта басылуына келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді. Сонымен қатар мақала мәтінін плагиат жүйесінде тексеруге келісімін білдіреді.

4. Мақаланың көлемі 18 беттен аспауға тиіс (6 беттен бастап).

Мақаланың құрылымы

5. XFTAP <http://grnti.ru/> - *бірінші жолдың сол жақтауында;*

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс жасайтын болса, онда әр автор мен оның жұмыс мекемесі қасында бірдей белгі қойылу керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың E-mail-ы – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында;

Аннотация (100-200 сөз; мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (кіріспе, мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет).

Түйін сөздер (6-8 сөз не сөз тіркесі). Түйін сөздер мақала мазмұнын көрсетіп, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – *жоларалық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады.*

Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр **таблица, сурет** қасында оның аталуы болуы қажет. Сурет айқын, сканерден өтпеген болуы керек.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсіндірілуі берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі. Мәтінде әдібиеттерге сілтемелер тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің номерленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіліде: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1] арқылы, екінші сілтеме [2] арқылы т.с.с. жүргізіледі. Кітапқа жасалатын сілтемелерде қолданылған беттері де көрсетілуі керек (мысалы, [1, б. 45]). Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпейтін басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін,

әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгілерін журнал bulpolit.enu.kz сайтындағы **мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз**).

6. Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса), орыс және ағылшын тілінде (егер мақала түрік немесе араб тілінде жазылса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның қайтарылуы оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді.

Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) өңдеп қайта, қолжазбаның түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі қажет. Рецензент жарамсыз деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

Пікірі мақұлданған мақалаларды редколлегия алқасына талқылап, басуға келіседі.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі 2018 жылы 4500 тенге – Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ қызметкерлері үшін және 5500 тенге басқа ұйым қызметкерлеріне.

Provision on Articles submitted to the Journal
“Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Political Science. Regional studies. Oriental studies. Turkology Series”

1. Purpose of the journal. Publication of carefully selected original scientific works and book reviews in the fields of political science, regional studies, oriental studies, turkology.

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 349) and by e-mail vest_polit@enu.kz in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained.

Language of publications: *Kazakh, Russian, English, Turkish, Arabic.*

3. Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations and also he/she agrees to check the uniqueness of the article text.

4. The volume of the article should not exceed 18 pages (from 6 pages).

5. Structure of the article (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides - 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

IRSTI <http://grnti.ru/> - *first line, left*

Initials and Surname of the author (s) - *center alignment, italics*

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization) - *center alignment, italics*

Author's e-mail (s)- *in brackets, italics*

Article title - *center alignment, bold*

Abstract (100-200 words, it should not contain a formula, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results /discussion, conclusion).

Key words (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, results / discussion, conclusion - *line spacing - 1, indent of the “red line” -1.25 cm, alignment in width.*

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

All **abbreviations**, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on **the financial support** of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References

In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, p. 45]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see on the journal web-site bulpolit.enu.kz).

At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language), in Russian and English (if the article is in Turkish or Arabic language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

6. The article must be **carefully verified**. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article within three days. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment on the following requisites (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge):

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия: Политические науки. Регионоведение. Востоковедение. Тюркология»

1. **Цель журнала.** Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ и обзоров книг по направлениям политические науки, международные отношения, востоковедение, регионоведение, тюркология.

2. Автору, желающему опубликовать статью в журнале необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 349) и по e-mail vest_polit@enu.kz. При этом должно быть строго выдержано соответствие между Word-файлом и твердой копией.

Язык публикаций: казахский, русский, английский, турецкий, арабский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций, а также дает согласие на проверку уникальности текста статьи.

4. Объем статьи не должен превышать 18 страниц (от 6 страниц).

5. **Схема построения статьи** (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: *тип – Times New Roman, размер (кегель) - 14*):

МРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева

Инициалы и Фамилию автора(ов)- выравнивание по центру, курсив

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках курсив

Название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом

Аннотация (100-200 слов; не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – *межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине.*

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными.

Все **аббревиатуры и сокращения**, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы. В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1], вторая - [2] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, с. 45]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нецензурируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. на сайте журнала bulpolit.enu.kz в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке), на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке), на русском и английском (если статья оформлена на турецком или арабском языках).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ им. Л.Н. Гумилева – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Редактор: Р.А. Нуртазина
Шығарушы редактор: Е.А. Изтелеуова
Дизайн: Е.А. Изтелеуова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
Хабаршысы. Саяси ғылымдар. Аймақтану. Шығыстану. Түркітану сериясы.
-2019. - 2(127). - Нұр-султан: ЕҰУ. 197-б.
Шартты б.т. -24,6 Таралымы - 35 дана

Мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекен-жайы: 010008, Нұр-Сұлтан қ.,
Сатпаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31-434)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің баспасында басылды